

بررسی آثار اقتصادی پیوستن ایران به سازمان تجارت جهانی بر مجتمع فولاد خوزستان

دکتر سید عنایت الله فخرایی^۱

امیرحسین منتظر حجت^۲

چکیده

صنعت فولاد به عنوان یکی از صنایع عمده کشور در همه زمینه‌ها حایز اهمیت بسیاری است. اهمیت این صنعت نه تنها در ایران بلکه در تمامی کشورها مطرح است. بنابراین تحقیق حاضر می‌کوشد تا در آستانه پیوستن ایران به سازمان تجارت جهانی وضعیت یکی از مجتمع‌های عمده کشور یعنی کارخانه فولاد خوزستان را بررسی نماید. مدل مورد استفاده نرخ حمایت اسمی خالص کل است که برای کشورهای که دارای سیستم چند نرخ ارز هستند توصیه شده است. نتایج نشان می‌دهد که در تمامی دوره مورد بررسی حمایت‌های مستقیم دولت که عموماً از طریق یارانه‌های مستقیم و غیر مستقیم اعمال می‌گردد برای این کارخانه مثبت بوده است. حمایت‌های غیر مستقیم نیز که معمولاً از طریق سیاست‌های ارزی و تجاری صورت می‌گیرد تا پیش از اجرای سیاست یکسان سازی نرخ ارز عددی منفی بود که تأثیر مثبت حمایت‌های مستقیم را تا حد زیادی خنثی می‌کرد اما با اجرای سیاست یکسان سازی نرخ ارز میزان حمایت‌های غیر مستقیم به صفر رسید و موجب شد تا حمایت‌های کل دولت از این مجتمع عدد مثبت و بزرگی شود.

واژه‌های کلیدی: نرخ حمایت اسمی خالص کل، مستقیم و غیر مستقیم، مجتمع فولاد خوزستان، سازمان تجارت جهانی.

کاربرد محصولات فولادی در بخشهای مختلف تولید باعث شده است تا این صنعت به همراه محصولات نهایی آن در مرکز توجه سیاست گذاران اقتصادی کشورها قرار گیرد. ایران نیز با دارا بودن دهمین ذخایر سنگ آهن جهان^۱ و نیز نیروی کار جوان متخصص و ارزان^۲ مزیت بالقوه ای برای تبدیل شدن به یکی از تولید کنندگان عمده محصولات فولادی جهان دارد. مجتمع فولاد خوزستان یکی از سه مجتمع بزرگ فولادسازی کشور و یکی از بزرگترین مجتمعهای فولادسازی خاورمیانه است که محصولات خود را تاکنون به کشورهای مختلف جهان صادر نموده است. این مجتمع سنگ آهن مصرفی خود را از کشورهای برزیل و هند وارد می نماید^۳.

تولید این مجتمع در سال ۱۳۸۳ بالغ بر ۱/۹ میلیون تن محصولات خام فولادی بود که با تکمیل طرحهای در دست اقدام مانند نصب غبارگیرهای جدید کوره های قوس الکتریکی و اجرای طرح توازن در سال ۱۳۸۴ به توان تولید سالیانه ۳/۵ میلیون تن فولاد مذاب خواهد رسید (سایت مجتمع فولاد خوزستان)^۴ محصولات تولیدی این کارخانه شامل شمشال و تختال در ابعاد مختلف است. شیوه تولید در این مجتمع احیای مستقیم است که نسبت به شیوه 'کوره' بلند، گاز بیشتری مصرف می نماید. این تحقیق می کوشد با استفاده از آمارهای موجود میزان حمایتهای دولت از این مجتمع را به تفکیک محاسبه نماید و بررسی کند در آستانه پیوستن ایران به سازمان تجارت جهانی آیا این صنعت می تواند در بازارهای جهانی رقابت کند؟

این مقاله شامل هفت بخش است. در بخش بعدی به پیشینه تحقیق اشاره و نتایج آنها ذکر شده است. بخش سوم، چهارم و پنجم به ترتیب به معرفی مدل، معرفی محصولات مجتمع فولاد خوزستان و چگونگی جمع آوری آمار استفاده شده در تحقیق می پردازد. در بخش ششم مدل برای محصولات مختلف این مجتمع محاسبه و در نهایت بخش هفتم نتایج تحقیق را ارائه می نماید.

۲ - پیشینه تحقیق

کلباسی و گریوانی (۱۳۸۲) به محاسبه توان رقابت هزینه ای واحدهای تولید فولاد با پیوستن ایران به

۱- رجوع شود به جدول ضمیمه ۱.

۲- با رجوع به جدول ضمیمه ۲ تنها ۱۰ درصد از هزینه های تولید مجتمع فولاد خوزستان مربوط به نیروی کار است.

۳- واحد خرید خارج مجتمع فولاد خوزستان.

سازمان تجارت جهانی (مطالعه موردی فولاد مبارکه) پرداختند. نتایج نشان داد که کارشناسان مجتهد و فرزین (۱۳۷۹) در تحقیقی به بررسی ساختار حمایتی در صنعت آهن و فولاد پرداختند. نتایج همچنین نشان داد که این مجتمع دارای توان رقابتی در صادرات است. علاوه بر این نتایج نشان داد که محصولات فولادی کشور از حمایت تعرفه ای و غیر تعرفه ای برخوردار است.

نظری و محمودی (۱۳۸۲) در مطالعه ای به بررسی اثرات جهانی شدن بر صنایع فلزی کشور پرداختند. نتایج این تحقیق نشان داد که جهانی شدن اثرات مثبتی بر صنایع فلزات اساسی دارد به طوری که این امر موجب ارتقای سطح کارایی فنی و نیز افزایش صادرات و ارزش افزوده خواهد شد.

مجتهد و فرزین (۱۳۷۹) در تحقیقی به بررسی ساختار حمایتی در صنعت آهن و فولاد پرداختند. نتایج نشان داد که نرخهای حمایت اسمی و موثر حساسیت بسیار زیادی نسبت به نرخ ارز و قیمت انرژی دارند به گونه ای که آثار سایر سیاستهای حمایتی تعرفه ای و غیر تعرفه ای را به شدت تحت تأثیر قرار می دهد.

طلاوری نشین (۱۳۸۰)، در رساله کارشناسی ارشد خود با استفاده از روش DRC بین سالهای ۱۳۷۸ و ۱۳۷۹ مزیت دار بودن صنعت فولاد کشور را مورد بررسی قرار داده است. او به این نتیجه کلی رسیده که با توجه به پیوستن ایران به سازمان تجارت جهانی و واقعی شدن قیمت منابع، این صنعت همچنان دارای مزیت بوده و $DRC > 1$ می باشد.

ابوالحسنی (۱۳۷۵)، در رساله کارشناسی ارشد با عنوان «محاسبه نرخ حمایت مؤثر و هزینه داخلی منابع» به محاسبه این نرخ برای محصولات فولادی اساسی پرداخته است.

احمدی سرتختی (۱۳۷۹) در رساله کارشناسی ارشد خود با استفاده از هزینه منابع داخلی آثار اقتصادی پیوستن ایران به سازمان تجارت جهانی را بر کارخانه فولاد خوزستان بررسی کرد. نتایج نشان داد که در نرخ ارز بازار آزاد برای محصولات صادراتی این مجتمع مزیت نسبی وجود دارد و در نرخ ارز رسمی و صادراتی مزیت نسبی وجود ندارد.

۳- معرفی مدل^۱

نرخ حمایت اسمی خالص کل $NNRP_T$ شامل دو بخش نرخ حمایت اسمی خالص مستقیم $NNRP_D$ و غیر مستقیم $NNRP_I$ است.

۱- کلیه موارد این بخش از مقاله گورن و هرمن و بن دایک استخراج شده است که در منابع لاتین آمده است.

$$NNRP = NNRP_D + NNRP_I \quad (1)$$

نرخ حمایت اسمی خالص مستقیم، کلیه حمایت‌های مستقیم دولت شامل بخشودگی‌های مالیاتی، نهاده‌های ارزان تولید مثل گاز، برق، وام‌های کم بهره و تشویق‌های صادراتی را شامل می‌شود که از رابطه زیر محاسبه می‌گردد

$$NNRP_D = 100 (P_d - P_w^{\$} \cdot e) / (P_w^{\$} \cdot e^*) \quad (2)$$

در این رابطه:

P_d : قیمت درب کارخانه محصولات مجتمع فولاد خوزستان بر حسب ریال

$P_w^{\$}$: قیمت جهانی محصولات مشابه تولیدات فولاد خوزستان بر حسب دلار

e^* : نرخ ارز تعادلی

e : نرخ از رسمی

به همین صورت آن بخش از حمایت کل که عامل آن سیاست‌های غیر مستقیم حمایتی دولت (اختلاف نرخ ارز بازار آزاد و ارز صادراتی با نرخ ارز رسمی) را شامل می‌شود توسط رابطه زیر به صورت درصد محاسبه می‌شود.

$$NNRP_I = 100 (P_w^{\$} \cdot e - P_w^{\$} \cdot e^*) / (P_w^{\$} \cdot e^*) = 100 (e - e^*) / e^* \quad (3)$$

از مجموع روابط (۲) و (۳) نرخ حمایت اسمی خالص کل به صورت زیر محاسبه می‌شود.

$$NNRP_T = 100 (P_d - P_w^{\$} \cdot e^*) / (P_w^{\$} \cdot e^*) \quad (4)$$

در این روش برای دقیق شدن محاسبات امکان مقایسه قیمت کالای تولید داخلی با قیمت کالاهای وارداتی در یک نقطه وجود دارد که این نقطه می‌تواند یک بازار بزرگ فروش مثل بازار تهران باشد. برای این منظور رابطه (۵) به صورت زیر ارائه می‌گردد:

$$GNPC_M = (P_d + t_2) / (P_w^{\$} \cdot e + t_3) \quad (5)$$

$GNPC_M$: ضریب حمایت اسمی ناخالص برای محصولات رقیب واردات

t_2 : هزینه حمل کالاهای تولید داخلی از کارخانه تا یک بازار بزرگ فروش مثل تهران

t_3 : هزینه حمل و بارگیری کالاهای وارداتی از کشور تولید کننده تا تهران

$SIDA$: صادراتی مجتمع فولاد خوزستان نیز امکان مقایسه آنها با مشابه خارجی وجود

دارد که در این راستا رابطه (۶) ارائه می‌گردد:

$$GNPC_X = (P_d + t_1) / (P_w \cdot e) \quad (6)$$

$GNPC_X$: ضریب حمایت اسمی ناخالص برای محصولات صادراتی

t_1 : هزینه حمل و بارگیری از کارخانه تا بندر کشور برای کالاهای صادراتی مجتمع فولاد خوزستان

سپس $GNPC$ برای کالاهای صادراتی و وارداتی خالص می گردد که رابطه (۷) اشاره به این

موضوع دارد

$$NNPC = GNPC_{X,M} / (e/e^*) \quad (7)$$

$NNPC$: ضریب حمایت اسمی خالص

در مرحله بعد می توان نرخهای حمایت اسمی خالص کل، مستقیم و غیر مستقیم را بر حسب $GNPC$

و $NNPC$ به صورت زیر بازنویسی کرد:

$$NNRP_T = 100 (NNPC - 1) \quad (8)$$

$$NNRP_D = 100 NNPC - (NNPC / GNPC) \quad (9)$$

$$NNRP_I = NNRP_T - NNRP_D \quad (10)$$

برای تفکیک سهم هر یک از سیاستهای مستقیم و غیر مستقیم در بی ثباتی $NNRP_T$ رابطه زیر پیشنهاد

می شود:

$$Var(NNRP_T) = Var(NNRP_D) + Var(NNRP_I) + 2 Cov(NNRP_D, I) \quad (11)$$

علامت Var به معنای واریانس و علامت Cov به معنی کوواریانس است. برای اندازه گیری سهم

سیاستهای حمایتی مستقیم و غیر مستقیم دولت در بی ثباتی قیمتها برای مجتمع فولاد خوزستان از رابطه

(۱۲) استفاده می شود:

$$SI = 100 \{ (Var Ln P_d)^{0.5} - (Var Ln P_w^s)^{0.5} \} / (Var Ln P_w^s)^{0.5} \quad (12)$$

SI : درصد تأثیرپذیری قیمتها محصولات تولید داخل از قیمتها خارجی به واسطه سیاستهای

حمایتی دولت

می کند. این محصولات با کد گمرکی ۷۲۰۶/۱۰ صادر می شود که مشابه این محصولات نیز با همین کد گمرکی وارد می شود و در سالنامه آماری گمرک آورده شده است. دوره مورد بررسی ۱۳۷۶-۱۳۸۲ است.

۵- جمع آوری آمار

آمار مربوط به قیمت محصولات تولیدی مجتمع فولاد خوزستان از واحد فروش داخل و خارج این مجتمع اخذ گردید^۱. آمارهای مربوط به قیمت محصولات مشابه خارجی از سایت سازمان ملل^۲ استخراج شد. نرخ از رسمی طی سالهای مورد بررسی و نیز قیمت فروش ارزهای صادراتی مجتمع فولاد خوزستان از بانک مرکزی و حسابداری صنعتی مجتمع فولاد خوزستان به دست آمده است.^۴ هزینه های حمل و نقل و بارگیری برای محصولات تولید داخلی و وارداتی و صادراتی از انجمن صنفی کامیون داران استان خوزستان اخذ گردید^۵.

۶- محاسبه مدل

جهت محاسبه مدل ابتدا محصولات تولید مجتمع فولاد خوزستان را به دو دسته 'محصولات صادراتی و محصولات رقیب واردات تقسیم می کنیم و نرخهای حمایت خالص اسمی کل مستقیم و غیرمستقیم را برای دوره ۷۶-۸۲ محاسبه می نمایم.

۶-۱- محصولات رقیب واردات

آن بخش از تولیدات مجتمع فولاد خوزستان که برای بازارهای داخلی به کار می رود برای محصولات وارداتی به عنوان رقیب به حساب می آیند و از این جهت با محصولات وارداتی در یک بازار بزرگ مانند تهران قابل مقایسه اند. اعداد مربوط به نرخ حمایت خالص اسمی کل مستقیم و غیرمستقیم

۱- به جدول ضمیمه ۴ مراجعه شود.

2- www.United Nations Statistical Division.org

۳- به جدول ضمیمه ۲ مراجعه شود.

۴- به جدول ضمیمه ۳ مراجعه شود.

۵- به جدول ضمیمه ۵ مراجعه شود.

Archive of SID

برای این دسته از محصولات در جدول (۱) آمده است.

همان طور که در جدول (۱) ملاحظه می شود $NNRP_T$ در کلیه سالهای مورد بررسی به غیر از سالهای ۸۱ و ۸۲ منفی بوده است. دلیل مثبت شدن این نرخ در سالهای ۸۱ و ۸۲ به خاطر یکسان سازی نرخ ارز و کاهش چشمگیر عدم حمایت به واسطه سیاستهای غیر مستقیم دولت بوده است. تا قبل از این دو سال، منفی بودن سیاستهای غیر مستقیم اثر مثبت سیاستهای مستقیم را خنثی کرده و حمایت اسمی خالص کل منفی است.

جدول (۱) نرخ حمایت اسمی خالص کل، مستقیم و غیرمستقیم برای محصولات رقیب واردات

سال	$NNRPI$	$NNRPD$	$NNRPT$
۱۳۷۶	-۶۳,۳۵	۲۴,۴۵	-۳۸,۸۹
۱۳۷۷	-۷۲,۹۱	۱۸,۶۹	-۵۴,۲۲
۱۳۷۸	-۷۹,۷۶	۱۳,۹۶	-۶۵,۷۹
۱۳۷۹	-۷۸,۶۰	۱۵,۱۸	-۶۳,۴۱
۱۳۸۰	-۷۸,۱۲	۱۶,۰۵	-۶۲,۰۷
۱۳۸۱	۰	۷۶,۳۵	۷۶,۳۵
۱۳۸۲	۰	۸۹,۴۱	۸۹,۴۱

مأخذ: محاسبات محققین

$NNRP_T$ منفی، به معنی عدم حمایت کلی دولت از کارخانه فولاد خوزستان به عنوان یک تولیدکننده رقیب واردات است. به عبارتی دولت در این سالها با عدم حمایت از این کارخانه در مقابل صادر کنندگان خارجی باعث تضعیف توان رقابتی آن در این بازار و تسلط رقبای خارجی بر بازار داخلی ایران شده است. در این جا توصیه می شود که اگر بازارهای داخلی به عنوان بازار هدف برای کارخانه فولاد خوزستان تعیین شوند و سیاستهای دولت نیز در کوتاه مدت مبنی بر حمایت از این کارخانه برای تصاحب بازارهای داخلی باشد این پتانسیل وجود دارد که این کارخانه بتواند کل بازارهای داخلی را تصاحب کند که البته حجم این بازار هم قابل توجه است چرا که ایران هفتمین واردکننده کد ۷۲۰۶/۱۰ در دنیا است (WTO, 2004). جهت گیری سیاستهای حمایتی دولت در دو سال ۸۱ و ۸۲ به سمت حمایت از این کارخانه برای تصاحب بازارهای داخلی بوده است. بیشترین عدم حمایت کل، طی دوره مورد

بررسی مربوط به سال ۱۳۷۸ بوده است که می تواند به خاطر کاهش $SNRP$ مستقیم فولاد در سال ۱۳۸۰ به دنبال کاهش درآمدهای نفتی باشد. بیشترین حمایت کل نیز مربوط به سال ۱۳۸۲ است.

$NNRP_D$ در دوره مورد بررسی پیوسته مثبت بوده است مقادیر آن تا سال ۱۳۸۰ کوچک و طی سالهای ۸۱ و ۸۲ افزایش چشمگیری داشته است. مثبت بودن $NNRP_D$ نشان می دهد که دولت با سیاستهای مستقیم خود این کارخانه را مورد حمایت قرار داده است. بر اساس ارقام به دست آمده برای $NNRP_I$ در جدول (۱) این نتیجه حاصل می شود که سیاستهای غیر مستقیم به طور پیوسته محصولات فولادی رقیب واردات را مورد عدم حمایت قرار داده است. طی سالهای ۱۳۸۱ و ۱۳۸۲ این نرخ به صفر رسیده است که این امر به خاطر سیاست یکسان سازی نرخ ارز می باشد. این اعداد همچنین بیان می کند که نرخ ارز رسمی چند درصد زیر نرخ ارز بازار آزاد بوده است. نتیجه کلی این که طی سالهای ۷۶ تا ۸۰ پیوسته میزان عدم حمایت از کارخانه فولاد خوزستان افزایش یافته است و در سالهای ۸۱ و ۸۲ به دنبال یکسان سازی نرخ ارز و حذف سیاستهای غیر مستقیم حمایتی کل رقم مثبت و بزرگی شده است که می تواند به اتلاف منابع و عدم کارایی این کارخانه بینجامد. در این جا توصیه می شود برای مثبت بودن پیآمدهای عضویت ایران در سازمان تجارت جهانی همراه با حذف حمایتی غیر مستقیم حمایتی مستقیم نیز به تدریج حذف شود تا این کارخانه بتواند پیش از عضویت در یک فضای رقابتی قرار گیرد. همان گونه که بیان شد، نرخ حمایت اسمی خالص مستقیم برای تمامی سالها و محصولات مثبت بوده که این نکته گواه بر حمایتی مستقیم دولت از این کارخانه است. نرخ حمایت اسمی خالص غیر مستقیم پیوسته به غیر از سالهای ۸۱ و ۸۲ منفی بوده و این عدم حمایت توانسته است تأثیر حمایتی سیاستهای مستقیم را خنثی نموده و باعث عدم حمایت کل (نرخ حمایت اسمی خالص کل منفی) در طول سالهای مورد بررسی شود. علاوه بر مشخص شدن سطح حمایتها برای محصولات فولادی، با کمک روابط ۱۱ و ۱۲ می توان اطلاعات مفصل تری درباره این سیاستها به دست آورد. بی ثباتی نرخ حمایت اسمی کل را می توان برای محصولات منتخب محاسبه و با توجه به منبع اصلی آن یعنی سیاستهای مستقیم و غیر مستقیم تقسیم بندی نمود.

با مراجعه به جدول (۲) ملاحظه می شود که میانگین رشد سالیانه نرخ حمایت اسمی خالص کل برای محصولات فولادی رقیب واردات مثبت است که نشان می دهد در دوره مورد بررسی عدم حمایت کل از این کارخانه کاهش یافته است؛ به عبارت دیگر حمایتی دولت به طور کلی از این کارخانه افزایش یافته

است. عدد مثبت میانگین رشد سالیانه $NNRP_D$ برای این محصولات SID افزایش حمایتها دولت از این کارخانه است. عدد منفی به دست آمده برای $NNRP_I$ نشان دهنده کاهش عدم حمایتهای دولت به وسیله سیاستهای غیر مستقیم است. کاهش عدم حمایتهای دولت به معنی افزایش حمایتها از این کارخانه است که به همین دلیل به صورت مثبت با رشد $NNRP_D$ جمع شده است.

جدول (۲) میانگین رشد حمایت اسمی خالص کل، مستقیم و غیر مستقیم برای محصولات فولادی رقیب واردات

سال	$NNRP_D(\%)$	$NNRP_I(\%)$	$NNRPI(\%)$
۱۳۷۶-۱۳۸۲	۱۶۰	۱۲۵	-۳۵

مأخذ: محاسبات محققین

برای روشن شدن درصد دخالت رشد حمایت اسمی خالص مستقیم و غیر مستقیم در رشد حمایت اسمی خالص کل، جدول (۳) محاسبه شده است. چنان که ملاحظه می شود درصد دخالت سیاستهای غیر مستقیم دولت بر رشد حمایت اسمی خالص کل، بزرگتر از تأثیر سیاستهای مستقیم است. چنانچه نرخهای حمایت اسمی خالص کل و مستقیم روی یک نمودار رسم شوند روشن می شود که تقریباً نرخ حمایت اسمی خالص کل روندی مشابه نرخ حمایت اسمی خالص غیر مستقیم دارد.

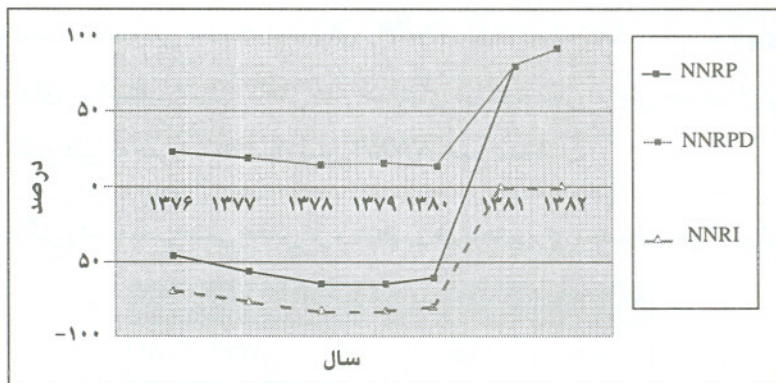
جدول (۳) درصد دخالت رشد حمایت اسمی مستقیم و غیر مستقیم در رشد حمایت اسمی خالص کل

سال	1D	2D
۱۳۷۶-۱۳۸۲	۷۸	۲۲

۱- درصد میانگین رشد سالیانه نرخ حمایت اسمی خالص مستقیم نسبت به میانگین رشد سالیانه نرخ حمایت خالص کل
۲- درصد میانگین رشد سالیانه نرخ حمایت اسمی غیر مستقیم نسبت به میانگین رشد سالیانه نرخ حمایت خالص کل.

با مراجعه به ستون ۱ از جدول (۴) تحت عنوان عدم ثبات نرخ حمایت اسمی خالص کل، ملاحظه می شود که نوسانات نرخ حمایت اسمی خالص کل برای محصولات رقیب واردات که با انحراف معیار $NNRP_T$ مشخص شده است برای تمامی محصولات رقیب واردات دارای عدم ثبات می باشد. تفکیک واریانس ارائه شده در همین جدول نشان می دهد که سیاستهای غیر مستقیم در بی ثباتی حمایتهای کل (که با نسبت واریانس $NNRP_D$ به واریانس $NNRP_T$ در ستون ۲ مشخص شده است) بیشتر از درصد دخالت سیاستهای مستقیم در بی ثباتی حمایتهای کل بوده است (ستون ۳).

نمودار (۱) آهنگ رشد نرخهای حمایت کل مستقیم و غیر مستقیم برای محصولات رقیب و واردات

مأخذ: مستخرج از جدول ۳-۱ انجام شده توسط Excel

جدول (۴) تفکیک واریانس نرخ حمایت اسمی خالص کل و تأثیر سیاستها بر عدم ثبات قیمتها برای محصولات فولادی رقیب و واردات

SI	در واریانس حمایت مستقیم و غیر مستقیم به حمایت کل (%)			عدم ثبات
	2Cov(d,l)	Var (NNRPI)	Var (NNRPD)	NNRP _T
(۵)	(۲)	(۳)	(۲)	(۱)
۱۲,۸۴	۴۹,۵۸	۲۸,۵۳	۲۱,۸۸	۶۳,۷۷

مأخذ: مستخرج از روابط ۱۰، ۱۱ و ۱۲ انجام شده توسط محققین

SI، تأثیر سیاستهای مستقیم و غیر مستقیم دولت را در ایجاد ثبات یا عدم ثبات قیمت برای تولید کنندگان محصولات فولادی رقیب و واردات نشان می دهد. همان طور که در ستون ۵ جدول (۴) ملاحظه می شود این مقدار برای تمامی محصولات مثبت بوده است، که به معنی عدم ثبات در قیمت این محصولات به وسیله سیاستهای مستقیم است. به عبارت دیگر سیاستهای غیر مستقیم (و در وهله دوم سیاستهای مستقیم) به جای تثبیت قیمتها برای کارخانه فولاد خوزستان باعث عدم ثبات قیمتها برای این کارخانه شده است. افزایش بی ثباتی SI برای این محصولات عدد نسبتاً کوچک (۱۲,۸۴٪) است که در مورد صادرات و واردات (SID) مقایسه است.

در جمع بندی می توان گفت که محصولات رقیب و واردات در مقایسه با رقبای خارجی خود برای

تصاحب بازارهای داخلی، به استثنای سالهای ۸۱ و ۸۲ مورد حمایت قرار گرفته اند و منشأ عدم حمایت، سیاستهای غیر مستقیم (ارزی و بازرگانی) دولت بوده است. نرخ ارز رسمی که بسیار پایین تر از نرخ ارز بازار آزاد می باشد باعث شده تا قیمت محصولات وارداتی به شدت در داخل کشور پایین نگاه داشته شود و تولید کنندگان داخلی را وادار به رقابت با قیمتهای پایین تر از قیمتهای جهانی سازد، در این میان سیاستهای مستقیم دولت، پیوسته مجتمع فولاد خوزستان را به عنوان تولید کننده محصولات رقیب واردات مورد حمایت قرار داده است. اما در سالهای ۸۱ و ۸۲ به واسطه یکسان سازی نرخ ارز توسط دولت عدم حمایت غیر مستقیم به صفر کاهش یافته و باعث مثبت شدن نرخ حمایت کل در این دو سال شده است. در جدول (۲) ملاحظه گردید که عدم حمایت کل پیوسته رو به کاهش بوده است و این در حالی است که سیاستهای مستقیم در مورد تمامی این محصولات و طی دوره مورد بررسی پیوسته در حال افزایش بوده است. در مورد سیاستهای غیر مستقیم نیز می توان گفت که این عدم حمایت رو به کاهش بوده که البته کاهشی کاملاً سریع داشته است. در برآیند، عدم حمایت در مورد محصولات رقیب واردات تعدیل شده و در سالهای پایانی به حمایت تبدیل شده است. اما با توجه به درخواست ایران برای عضویت در سازمان تجارت جهانی باید حمایتهای مستقیم نیز به همراه حمایتهای غیر مستقیم کاهش یابد و به صفر برسد تا این کارخانه در یک فضای کاملاً رقابتی و عاری از حمایتهای دولت به تسخیر بازارهای داخلی پردازد.

۶-۲ - محصولات صادراتی

جدول (۵) نتیجه محاسبات نرخ حمایت اسمی خالص کل $NNRP_T$ ، نرخ حمایت اسمی خالص مستقیم $NNRP_D$ و نرخ حمایت اسمی خالص غیر مستقیم $NNRP_I$ را برای محصولات صادراتی مجتمع فولاد خوزستان نشان می دهد. نرخ حمایت اسمی خالص کل پیوسته برای محصولات صادراتی مثبت بوده است که نشان دهنده حمایت کل از این محصولات طی دوره مورد بررسی است. این نرخ طی سالهای ۷۷ تا ۸۰ روندی نزولی داشته است که نشان دهنده حرکت این کارخانه به سمت یک کارخانه رقابتی بوده است ولی طی سالهای ۸۱ و ۸۲ به واسطه سیاست یکسان سازی نرخ ارز و حذف عدم حمایتهای غیر مستقیم این سیاستها نرخ حمایت خالص اسمی کل عدد مثبت بسیار بزرگی است. بنابراین در همین جا توصیه می شود که برای پیوستن به سازمان تجارت جهانی لازم است در کنار حذف حمایتهای غیر مستقیم،

حمایتهای مستقیم نیز به تدریج و بر طبق ضوابط WTO حذف شود تا این کارخانه بتواند به قبول شوك عضویت، به آرامی به یک کارخانه رقابتی تبدیل شود.

در مورد نرخ حمایت اسمی خالص غیر مستقیم نیز ملاحظه می شود که این نرخ طی دوره مورد بررسی به غیر از سالهای ۸۱ و ۸۲ عدد منفی و بزرگی است که نشان دهنده عدم حمایت دولت از محصولات فولادی صادراتی، به وسیله سیاستهای غیر مستقیم می باشد. طی این دو سال به واسطه سیاست یکسان سازی نرخ ارز این رقم نزدیک به صفر بوده است.

حمایت به وسیله سیاستهای مستقیم برای تمامی محصولات و تقریباً در همه سال ها اثر منفی سیاستهای غیر مستقیم را خنثی کرده است و باعث حمایت کل از این محصولات نسبت به رقبای آنها در بازارهای جهانی و در نرخ ارز رسمی شده است.

جدول (۵) نرخ حمایت اسمی خالص کل، مستقیم و غیر مستقیم برای محصولات صادراتی

سال	$NNRP_D$	$NNRP_D$	$NNRP_I$
۱۳۷۶	۶/۱۹	۴۷/۸۶	-۴۱/۶۶۰
۱۳۷۷	۶۷/۵۴	۱۰۹/۲۱	-۴۱/۶۶
۱۳۷۸	۷۱۸۱	۱۱۳/۴۸	-۴۱/۶۶
۱۳۷۹	۳۳/۰۷	۱۱۰/۹۱	-۷۷/۸۴
۱۳۸۰	۱۹/۶۷	۹۷/۵۶	-۷۷/۹۱
۱۳۸۱	۱۱۲/۴۳	۱۱۱/۷۲	۰/۷۰
۱۳۸۲	۱۰۰/۹۴	۱۰۱/۰۸	-۰/۱۴

مأخذ: محاسبات محققین

میانگین رشد سالیانه نرخ حمایت اسمی خالص کل، مستقیم و غیر مستقیم برای تمامی محصولات صادراتی در جدول (۶) منعکس است. این میانگین برای نرخ حمایت اسمی خالص کل و مستقیم مثبت است و نشان می دهد حمایت کل و مستقیم، از محصولات صادراتی طی دوره مورد بررسی افزایش یافته است. علامت منفی میانگین رشد حمایت اسمی خالص غیر مستقیم به معنی کاهش عدم حمایت به واسطه سیاستهای غیر مستقیم دولت است. نکته لازم به ذکر این است که کاهش عدم حمایت دولت به وسیله سیاستهای غیر مستقیم به معنی افزایش حمایت به وسیله این سیاستهاست که با عدد رشد حمایت

Archive of SID

مستقیم به صورت مثبت جمع شده است.

جدول (۶) رشد نرخ حمایت اسمی خالص کل، مستقیم و غیر مستقیم برای محصولات فولادی صادراتی (درصد)

سال	$NNRP_T$	$NNRP_D$	$NNRP_I$
۱۳۷۶-۸۲	۱۵۳	۱۱۴	-۳۹

مأخذ: محاسبات محققین

درصد دخالت رشد حمایت اسمی خالص مستقیم و غیر مستقیم در رشد حمایت کل در جدول (۷) آورده شده است. این اعداد به خوبی نشان می دهند که نقش سیاستهای مستقیم دولت در رشد حمایت اسمی خالص کل، بیشتر از نقش سیاستهای غیر مستقیم بوده است.

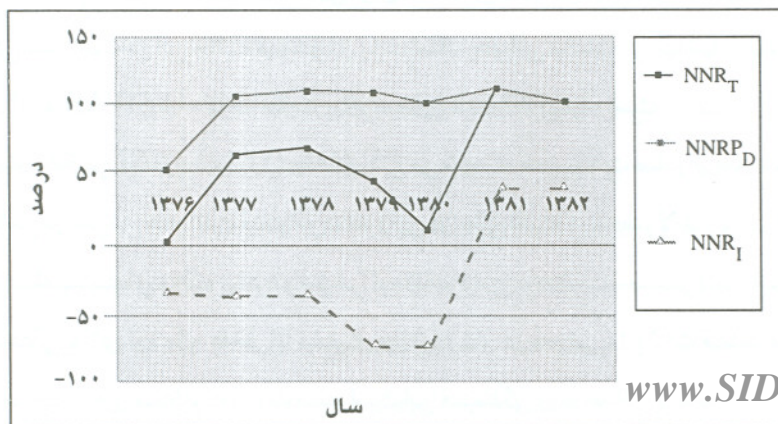
جدول (۷) درصد دخالت رشد سالیانه حمایتهای مستقیم و غیر مستقیم در رشد نرخ حمایت اسمی خالص کل

سال	D (درصد)	I (درصد)
۱۳۷۶-۸۲	۷۴	۲۶

مأخذ: محاسبات محققین

چنانچه نرخهای حمایت اسمی خالص کل، مستقیم و غیر مستقیم روی یک نمودار رسم شوند، نرخ حمایت اسمی خالص کل، تقریباً روندی مشابه روند نرخ حمایت اسمی خالص غیر مستقیم خواهد داشت.

نمودار (۲) آهنگ رشد نرخهای حمایت کل مستقیم و غیر مستقیم برای محصولات صادراتی

www.SID.ir

مأخذ: مستخرج از جدول ۵ انجام شده توسط Excel

در ستون (۱) از جدول (۸) نوسانات نرخ حمایت اسمی خالص کل SI و $ANCP$ معیار $NNRP_T$ آمده است. از تجزیه و تحلیل این اعداد می توان دریافت که حمایت‌های کل از محصولات صادراتی نوسانات زیادی داشته است. تفکیک واریانس ارائه شده در ستونهای ۲ تا ۴ جدول (۸) نشان می دهد که درصد واریانس $NNRP_D$ نسبت به واریانس کل کمتر از درصد واریانس $NNRP_I$ نسبت به واریانس کل بوده است، از این رو می توان گفت که سیاست های غیر مستقیم دولت بیشتر از سیاست های مستقیم، باعث عدم ثبات در نرخ حمایت اسمی خالص کل شده است.

جدول (۸) تفکیک واریانس نرخ حمایت اسمی خالص کل و تأثیر سیاستها بر عدم ثبات قیمت‌ها برای محصولات فولادی صادراتی کارخانه فولاد خوزستان (۸۲-۷۶)

SI (۵)	در واریانس حمایت مستقیم و غیر مستقیم به حمایت کل (%)			عدم ثبات $NNRP_T$ (۱)
	$2Cov(d,I)$ (۴)	Var (NNRPI) (۳)	Var (NNRPD) (۲)	
-۹,۱۴	-۱,۷۸	۶۶,۵۷	۳۵,۲۱	۳۶,۲۴

مأخذ: مستخرج از روابط ۱۰، ۱۱ و ۱۲ انجام شده توسط محققین

تأثیر سیاستهای مستقیم و غیر مستقیم در عدم ثبات قیمت‌ها برای کارخانه فولاد خوزستان در ستون ۵ از جدول (۸) آمده که حاکی از منفی بودن SI می باشد. منفی بودن SI به معنی ثبات قیمت‌ها برای محصولات صادراتی فولاد خوزستان است. به عبارت دیگر در این حالت به واسطه سیاستهای مستقیم و غیر مستقیم دولت P_d ثابت مانده و قسمت اول فرمول SI یعنی واریانس قیمت‌های داخل $VAR \ln P_d$ عدد کوچکی شده است در این حالت قیمت‌های پرنوسان جهانی باعث بزرگ شدن قسمت دوم فرمول $SIVAR \ln PW^d$ شده که در نهایت منجر به منفی شدن SI گردیده است.

از مقایسه میانگین SI در جداول (۴) و (۸) روشن می شود که محصولات صادراتی مجتمع فولاد خوزستان کمتر در معرض عدم ثبات قیمت‌ها بوده اند و این در حالی است که محصولات رقیب واردات این مجتمع به واسطه سیاستهای دولت بیشتر در معرض نوسانات قیمتی بوده است. محصولات رقیب واردات به دلیل SI پایین قیمت‌های داخلی با قیمت‌های جهانی بیشتر در معرض عدم ثبات قیمت‌ها بوده اند و سیاستهای مستقیم و غیر مستقیم دولت نتوانسته است این همبستگی را به حداقل برساند.

می توان نتایج به دست آمده از این تحقیق را در چند مورد دسته بندی نمود:

- ۱- سیاستهای حمایتی مستقیم و غیر مستقیم دولت، به صورت برآیند تمامی محصولات فولادی رقیب واردات این مجتمع را مورد عدم حمایت قرار داده است ($NNRP_T$ منفی). این عدم حمایت نشان می دهد که تا کنون جهت گیری سیاستهای حمایتی دولت به سمت عدم تولید این کارخانه برای بازارهای داخلی بوده است که با بازارهای داخلی توسط کارخانه های ناحیه مرکزی ایران اشباع شود یا واردات اشباع کننده این بازارها باشد. البته طی سالهای اخیر با اتخاذ سیاست یکسان سازی نرخ ارز این حمایتها مثبت شده است. $NNRP_T$ برای محصولات صادراتی این کارخانه مثبت بوده است و نشان می دهد که سیاست دولت از این کارخانه به عنوان یک کارخانه صادر کننده محصولات فولادی حمایت می کند.
- ۲- سیاستهای مستقیم دولت پیوسته این کارخانه را چه در تولید محصولات صادراتی و چه محصولات فولادی رقیب واردات مورد حمایت قرار داده است.
- ۳- سیاست های غیر مستقیم (ارزی و بازرگانی) در تمامی موارد و در تمامی سالهای مورد بررسی به غیر از سالهای ۸۱ و ۸۲ این کارخانه را در تولید کلیه محصولات فولادی، اعم از صادراتی و رقیب واردات، مورد عدم حمایت قرار داده است.
- ۴- میزان عدم حمایت کل از محصولات فولادی رقیب واردات رو به کاهش بوده است که نشان می دهد روز به روز بازارهای داخلی برای این کارخانه مهیاتر و نسبت به رقبای خارجی در وضعیت بهتری قرار می گیرد. اما در سالهای ۸۱ و ۸۲ میزان حمایت کل به شدت مثبت شده است که نشان دهنده تغییر شدید در سیاست حمایتی دولت در این دو سال است.
- ۵- روند حمایت کل از محصولات فولادی صادراتی به وسیله سیاستهای دولت صعودی بوده است که باید به تدریج و بر اساس ضوابط موجود در WTO کاهش یابد، چرا که پس از عضویت ایران در سازمان تجارت جهانی باید این کارخانه بتواند رفته رفته در یک فضای کاملاً رقابتی فعالیت کند.
- ۶- عدم حمایت از محصولات صادراتی به واسطه سیاستهای غیر مستقیم، طی دوره مورد بررسی در ابتدا رو به افزایش بوده و سپس به دنبال یکسان سازی نرخ ارز تقریباً به صفر رسیده است. عدم حمایت برای محصولات رقیب واردات به واسطه سیاستهای غیر مستقیم رو به کاهش بوده است.
- ۷- عدم ثبات نرخ حمایت اسمی خالص کل برای محصولات صادراتی عدد نسبتاً بزرگی را نشان

می دهد. برای محصولات رقیب واردات نیز این عدد بزرگتر است. سیاستهای غیر مستقیم نمونه نقش بیشتری در عدم ثبات این نرخ داشته اند.

۸- سیاستهای مستقیم و غیر مستقیم موجب عدم ثبات قیمت محصولات صادراتی شده است. به عبارت دیگر بین قیمت این محصولات و قیمت‌های خارجی همبستگی وجود دارد و این سیاستها نتوانسته است جلو این نوسانات را بگیرد. اما سیاستهای مستقیم و غیر مستقیم موجب ثبات در قیمت محصولات فولادی رقیب واردات شده است یعنی بین قیمت‌های آنها و قیمت‌های جهانی همبستگی کمی برقرار است.

۸- پیشنهادات

در پایان اشاره می شود که اگر عضویت ایران در سازمان تجارت جهانی پذیرفته شود بازارهای جدیدی برای محصولات فولادی صادراتی ایران گشوده می شود. اگر با وضعیت فعلی عضویت ایران پذیرفته شود به دلیل حذف حمایت‌های غیر مستقیم به دنبال سیاست یکسان سازی نرخ ارز و عدم حذف حمایت‌های مستقیم، حمایت‌های کل از این کارخانه مثبت و بزرگ است بنابراین از این کارخانه حمایت‌های زیادی صورت می گیرد و اگر چه این حمایتها در کوتاه مدت درآمدهای سرشاری را عاید این کارخانه می کند ولی در بلند مدت موجب عدم کارایی برای این کارخانه خواهد شد. علاوه بر این برای عضویت در WTO باید حمایتها از این کارخانه طبق ضوابط سازمان تجارت جهانی کاهش یابد و بهترین موقع برای شروع حذف تدریجی حمایتها اکنون و قبل از عضویت ایران است. در این جا توصیه می شود به درآمدهای فولاد خوزستان در سالهای ۸۱ و ۸۲ اتکا نشود و عامل آن بالا رفتن قیمت‌های جهانی فرض نشود بلکه باید کاهش شدید عدم حمایت غیر مستقیم و ادامه روند افزایش حمایت مستقیم را در نظر گرفت. به طور مسلم در صورت حذف حمایت‌های مستقیم شرایط بدین گونه باقی نخواهد ماند و شرکت فولاد خوزستان با رقابت سخت تری در بازار داخلی و بازارهای جهانی روبه رو خواهد شد. در پایان به سیاست گذاران اقتصادی توصیه می شود که حذف تدریجی حمایت‌های مستقیم از این کارخانه جزو اولویتهای برنامه عضویت ایران در WTO قرار گیرد.

Archive of SID

فولادی».

- پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم اقتصادی و سیاسی دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۷۵.
- انجمن صنفی حمل و نقل و باربری اهواز، گزارش تعرفه های حمل و نقل، ۱۳۷۶-۱۳۸۲.
- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران «نمارگرهای اقتصادی» سال های ۱۳۷۶ تا ۱۳۸۲.
- طلاوری نشین سید عزیز «آثار اقتصادی الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی» رساله کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد واحد علوم تحقیقات اهواز، ۱۳۸۰.
- فولاد خوزستان، گزارشهای مالی حسابداری صنعتی، ۱۳۷۶-۱۳۸۲.
- ✓ - کلباسی، حسن و گریوانی، ولی، «محاسبه توان رقابت هزینه ای واحدهای تولیدی فولاد با پیوستن ایران به سازمان تجارت جهانی»، فصلنامه پژوهش های اقتصادی ایران، شماره ۱۷، ۱۳۸۲.
- ✓ - گمرک جمهوری اسلامی ایران «سالنامه های آماری» سال های ۱۳۷۶ تا ۱۳۸۲.
- ✓ - مجتهد، احمد و فرزین، محمد رضا، «بررسی ساختار حمایتی در صنعت آهن و فولاد»، فصلنامه پژوهش های اقتصادی ایران، شماره ششم، ۱۳۷۹.
- ✓ - نظری، محسن و محمودی، سعید، «اثرات جهانی شدن بر صنایع فلزات اساسی ایران»، نامه مفید، شماره ۴۲، سال ۱۳۸۳

- Gorn, p. Herrman, K and Benedikt, s, The Pattern of protection for food And Cash Crops in Developing Countries, European Review of Agricultural Economics, 20(1993), pp, 299-374.
- <http://www.wto.org>, International Trade Statistics, 2004.
- <http://www.United Nations Statistical division.org>. *www.SID.ir*
- <http://www.Ksc.ir>

جدول ضمیمه (۱) ذخایر سنگ آهن کشورهای جهان به ترتیب رتبه سال ۱۹۹۷

کشور	ذخایر (میلیون تن)	سهم از کل ذخایر جهان (درصد)	سرنانه ذخایر (تن)
شوروی سابق	۵۷۰۰۰	۲۶٫۴	۲۳۸
کانادا	۲۹۰۰۰	۱۳٫۴	۹۶۶
برزیل	۲۹۰۰۰	۱۳٫۴	۱۸۳
استرالیا	۲۰۰۰۰	۹٫۲	۱۰۹۲
آمریکا	۱۹۶۰۰	۹٫۰	۷۳
هند	۸۷۰۰	۴٫۰	۹۳
چین	۷۱۰۰	۳٫۲	۵۹
ونزوئلا	۳۹۰۰	۱٫۸	۱۸۰
فرانسه	۳۶۰۰	۱٫۶	۶۱
ایران	۳۰۸۹	۱٫۴	۴۵
آفریقای جنوبی	۳۰۰۰	۱٫۳	۷۳
سودان	۲۲۰۰	۱٫۰	۸۳
لیبی	۸۰۰	۰٫۳	۱۴۸
سایر کشورها	۲۵۷۲۲	۱۱٫۹	-
مجموع	۲۱۵۸۰۰	۱۰۰	-

مأخذ: بولتن های وزارت صنایع و معادن، سال ۱۹۹۷

جدول ضمیمه (۲) هزینه نهاده های عمده در تولید یک تن فولاد خام سال ۱۳۷۹

عامل هزینه	ریال	درصد
سنگ آهن	۳۵۷,۵۷۸	۲۸٫۳۷
سنگ آهک	۶,۹۵۸	۰٫۵۵
آهن قراضه	۲۷,۱۲۸	۲٫۱۵
الکتروود	۵۵,۳۲۶	۴٫۳۹
مواد نسوز	۸۰,۰۲۵	۶٫۳۵
مواد شیمیایی	۸,۲۴۶	۰٫۶۵
حقوق و دستمزد	۷۳,۳۴۰	۵٫۸۶
مواد کمکی	۱۰۷,۳۴۰	۸٫۵۲
پاداش صرفه جویی	۲۸,۸۱	۲٫۲۹
سایر هزینه های کارکنان	۷۲,۰	۵٫۷۱
آب خام	۹۰۵	۰٫۰۷
برق دیماند	۲۱,۷۹۸	۱٫۷۳
برق انرژی	۱۲۴,۳۹۳	۱۱٫۳۰
قطعات یدکی	۶۱,۷۶۸	۴٫۹۰
	۶۷,۱۹۹	۵٫۳۳

مأخذ: حسابداری صنعتی فولاد خوزستان

جدول ضمیمه (۳) نرخ ارز رسمی، آزاد و صادراتی اعمال شده برای فولاد خوزستان (ریال)

Archive of SID

سال	نرخ ارز رسمی	نرخ ارز آزاد	نرخ ارز صادراتی
۱۳۷۶	۱۷۵۰	۴۷۸۱	۳۰۰۰
۱۳۷۷	۱۷۵۰	۶۴۶۸	۳۰۰۰
۱۳۷۸	۱۷۵۰	۸۶۵۷	۳۰۰۰
۱۳۷۹	۱۷۵۰	۸۱۸۸	۷۹۰۰
۱۳۸۰	۱۷۵۰	۸۰۰۸	۷۹۲۳
۱۳۸۱	۸۰۱۹	۸۰۱۹	۷۹۶۳
۱۳۸۲	۸۳۲۳	۸۳۲۳	۸۳۳۵

مأخذ: ۱- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ۲- حسابداری صنعتی شرکت فولاد خوزستان

جدول ضمیمه (۴) قیمت فروش هر تن محصولات فولاد خوزستان در داخل و برای صادرات

سال	قیمت فروش محصولات فولاد خوزستان در داخل کشور (ریال)	قیمتهای صادراتی محصولات فولاد خوزستان (دلار)
۱۳۷۶	۸۲۵۰۷۸	۲۱۳٫۹
۱۳۷۷	۹۵۴۴۷۴	۱۸۳٫۶
۱۳۷۸	۱۳۹۷۲۲۷	۱۶۱٫۵
۱۳۷۹	۱۴۹۵۳۰۶	۱۷۰
۱۳۸۰	۱۴۱۲۹۷۲	۱۵۲٫۱
۱۳۸۱	۱۶۵۳۲۵۵	۱۸۷٫۵
۱۳۸۲	۲۰۸۹۷۴۱	۲۴۵٫۸

مأخذ: حسابداری صنعتی فولاد خوزستان

جدول ضمیمه (۵) نرخهای حمل فولاد صادراتی و وارداتی (تن)

سال	اهواز به تهران (ریال)	بندر امام به تهران (ریال)
۱۳۷۶	۶۳۰۰۰	۸۸۰۰۰
۱۳۷۷	۷۰۰۰۰	۹۵۰۰۰
۱۳۷۸	۷۰۰۰۰	۹۵۰۰۰
۱۳۷۹	۷۷۰۰۰	۱۳۰۰۰/۱۳۰۰۰
۱۳۸۰	۸۷۰۰۰	۱۱۲۰۰۰
۱۳۸۱	۱۰۲۵۰۰	۱۲۷۵۰۰
۱۳۸۲	۱۳۷۰۰۰	۱۶۲۰۰۰

مأخذ: مجتمع صنفی حمل بار استان خوزستان